

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی
گروه حقوق

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان

پیشگیری زودرس از بزهکاری در سیاست جنایی ایران و سازمان ملل متحد

استاد راهنما

دکتر اسمعیل رحیمی نژاد

استاد مشاور

آقای محمود شیخ زاده

نگارنده

لیلا صاحب جمع

شهریور ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خدایا،

به من زیستنی عطا کن،

که در لحظه می مرگم،

بر بی ثمری لحظه ای که برای زیستن گذشته است،

حسرت نخورم.

و مردنی عطا کن،

که بر بیهودگی اش، سوگوار نباشم.

بگذار تا آن را من، خود انتخاب کنم،

اما آن چنان که تو دوست داری.

"چگونه زیستن" را توبه من بیاموز،

"چگونه مردن" را خود خواهیم آموخت.

تقدیر و سپاسگزاری

این بهانه‌ای است برای

- یاد آوری الطاف حق تعالی نسبت به بنده حقیر و سپاس و شکرگزاری به درگاه لایزایش.
- سپاس گذاری از کمکهای بی دریغ و عالمانه‌ی استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر اسمعیل رحیمی نژاد.
- تقدیر از راهنمایی‌های آگاهانه‌ی جناب آقای دکتر محمود شیخ زاده.
- سپاس بی پایان از راهنمایی‌های بی دریغ و راه گشای جناب آقای دکتر تورج هاشمی که در انجام کارهای میدانی و آماری پایان نامه بسی جانفشانی نمودند.
- سپاسگزاری بی پایان از حمایت‌های بی دریغ استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر محمدعلی بابایی که حضورشان همواره روشنی بخش تمامی عرصه‌های زندگی‌ام بوده و هست.
- تقدیر از استاد مهربانم جناب آقای دکتر حسن فرهودی نیا که بسیار آموختم از ایشان در علم و اخلاق.

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزتر از جانم

که همه وجود و هستی من از آنهاست.

نام خانوادگی دانشجو: صاحب جمع		نام: لیلا	
عنوان پایان نامه: پیشگیری زودرس از بزهکاری در سیاست جنایی ایران و سازمان ملل متحد			
استاد راهنما: دکتر اسمعیل رحیمی نژاد			
استاد مشاور: آقای محمود شیخ زاده			
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: حقوق	گرایش: جزا و جرم شناسی	دانشگاه: تبریز
دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی	تاریخ فارغ التحصیلی: ۹۰/۶/۱۲	تعداد صفحه: ۱۵۲	
کلید واژه ها: طفل، پیش رسی جنایی، بزهکاری، پیشگیری زودرس، عوامل خطر، عوامل حمایتی، اقدامات پیشگیرانه			
<p>چکیده</p> <p>پدیده‌ی پیش رسی جنایی که موجب مزمن و به عادت گردیدن بزهکاری در بزرگسالی می‌گردد، پیشگیری زودرس از بزهکاری را ضروری می‌سازد. این نوع پیشگیری از طریق مداخلات روانشناختی - اجتماعی زود هنگام در دوره‌های مختلف رشد اطفال به ویژه اطفال در معرض خطر و با تاثیر گذاری بر نحوه‌ی جامعه پذیری و نیز محیطهای پیرامون آنها (خانواده، مدرسه و گروه همسالان)، ضمن شناسایی و حذف یا کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل حمایتی به دنبال ارائه‌ی راهکارهای اجرایی موثر پیشگیرانه می‌باشد.</p> <p>روش تحقیق انتخابی برای شناسایی عوامل خطر - عواملی که طفل را در معرض خطر بزهکاری به ویژه بزهکاری به عادت قرار داده - و عوامل حمایتی - عوامل تاثیر گذار بر مقاومت طفل در مقابل بزهکاری - از نوع میدانی بوده و داده‌های این پژوهش با استفاده از پرسشنامه بدست آمده است. از مهمترین عوامل خطر بدست آمده از یافته‌های تحقیق می‌توان به تحصیلات پایین فرد و والدین او، زندانی بودن یکی از اعضای خانواده، ضعف روابط عاطفی - ارتباطی فرد با والدین، فقر مالی و شکست‌های پی در پی تحصیلی اشاره نمود که اقدامات پیشگیرانه زود هنگام با مدنظر قرار دادن عوامل خطر و عوامل حمایتی استتاجی از پرسشنامه ها و با بهره گیری از راهبردهای سیاست جنایی ایران و سازمان ملل متحد ارائه خواهد گردید. از مهمترین این راهکارها می‌توان به اقدامات پیشگیرانه‌ی خانواده مدار چون برنامه‌های مبتنی بر آموزش والدین، ملاقاتهای خانگی، خدمات مراقبتی روزانه و کمک به تامین معاش و هزینه‌های درمان خانواده‌های نیازمند و راهکارهای پیشگیرانه مربوط به مدرسه و محیطهای آموزشی مانند اجباری و رایگان ساختن تحصیل در دوره‌ی ابتدایی، تاسیس مدارس آموزشی و حرفه‌ای و قراردادن آن به طور ارزان و رایگان در اختیار افراد کم در آمد، اشاره کرد.</p>			

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
فصل اول - کلیات	۷
۱-۱ - مفهوم پیشگیری و انواع آن	۹
۱-۱-۱ - مفهوم پیشگیری.....	۹
۱-۱-۲ - انواع پیشگیری.....	۱۲
۲-۱ - مفهوم طفل و نوجوان	۱۷
۱-۲-۱ - مفهوم طفل.....	۱۷
۲-۲-۱ - مفهوم نوجوان (نوجوانی).....	۱۸
۳-۱ - مفهوم و مبانی نظری پیشگیری زودرس از بزهکاری	۲۰
۱-۳-۱ - مفهوم پیشگیری زودرس از بزهکاری.....	۲۰
۲-۳-۱ - مبانی نظری پیشگیری زودرس از بزهکاری.....	۲۱
۴-۱ - ضرورت ها و ویژگی های پیشگیری زودرس از بزهکاری و...	۳۴
۱-۴-۱ - ضرورت های پیشگیری زودرس از بزهکاری.....	۳۴
۲-۴-۱ - ویژگی های پیشگیری زودرس از بزهکاری.....	۳۵
۳-۴-۱ - جایگاه پیشگیری زودرس از بزهکاری در میان سطوح سه گانه ی پیشگیری.....	۳۷
فصل دوم - تحلیل آماری علل و عوامل بزهکاری اطفال و نوجوانان	۳۹
۱-۲ - روش تحقیق	۴۱
۲-۲ - تحلیل داده ها	۴۴

.....	جدول توصیفی	۱-۲-۲	۴۴
.....	جدول تحلیل واریانس	۲-۲-۲	۴۷
.....	تحلیل سوالات مهم مندرج در پرسشنامه	۳-۲	۵۴
.....	عوامل خطر و عوامل حمایتی	فصل سوم	۷۷
.....	مفهوم عوامل خطر و اقسام آن	۱-۳	۷۹
.....	مفهوم عوامل خطر	۱-۱-۳	۷۹
.....	اقسام عوامل خطر	۲-۱-۳	۷۹
.....	مفهوم عوامل حمایتی و اقسام آن	۲-۳	۹۰
.....	مفهوم عوامل حمایتی	۱-۲-۳	۹۰
.....	اقسام عوامل حمایتی	۲-۲-۳	۹۱
.....	مفهوم اطفال در معرض خطر، راه‌های شناسایی و ضرورت آن	۳-۳	۹۳
.....	مفهوم اطفال در معرض خطر	۱-۳-۳	۹۳
.....	راه‌های شناسایی اطفال در معرض خطر	۲-۳-۳	۹۴
.....	ضرورت شناسایی اطفال در معرض خطر	۳-۳-۳	۹۶
.....	مفهوم محیط بزه خیز، راه‌های شناسایی و ضرورت آن	۴-۳	۹۷
.....	مفهوم محیط بزه خیز	۱-۴-۳	۹۷
.....	راه‌های شناسایی محیط‌های بزه خیز	۲-۴-۳	۹۷
.....	ضرورت شناسایی محیط‌های بزه خیز	۳-۴-۳	۱۰۰

فصل چهارم - برنامه‌های پیشگیرانه زودهنگام	۱۰۱
۱-۴- تبیین ماهیت ، اصول و نحوه‌ی تقسیم بندی برنامه‌های پیشگیرانه زود هنگام	۱۰۳
۱-۱-۴- تبیین ماهیت برنامه‌های پیشگیرانه‌ی زود هنگام	۱۰۳
۲-۱-۴- اصول برنامه‌های پیشگیرانه‌ی زود هنگام	۱۰۴
۳-۱-۴- نحوه‌ی تقسیم بندی برنامه‌های پیشگیرانه‌ی زود هنگام	۱۰۵
۲-۴- برنامه‌های پیشگیرانه مربوط به خانواده	۱۰۸
۱-۲-۴- برنامه‌های مربوط به قبل از تولد طفل	۱۰۸
۲-۲-۴- برنامه‌های مربوط به بعد از تولد طفل	۱۰۹
۳-۴- برنامه‌های پیشگیرانه ویژه‌ی همسالان و دوستان	۱۱۵
۴-۴- برنامه‌های پیشگیرانه مربوط به مدرسه و محیط‌های آموزشی	۱۱۷
۵-۴- برنامه‌های پیشگیرانه ویژه‌ی رسانه‌های جمعی	۱۲۲
نتیجه گیری و ارائه پیشنهاد	۱۲۴
فهرست منابع	۱۳۲
ضمائم	۱۳۶

الف) بیان مسأله و سؤالهای اصلی تحقیق

منظور از پیشگیری زودرس از بزهکاری، پیشگیری زود هنگام و مبتنی بر رشد شخصیت اطفال است که به دلیل اثرگذاری بر نحوه جامعه پذیری اطفال و محیط پیرامون وی (خانواده، مدرسه و گروه همسالان و ...) و شرایط تاثیرگذار بر رشد طفل، نسبت به سایر پیشگیری‌ها اعم از کیفری و غیر کیفری که عمدتاً تک مبنایی می‌باشد، از کارایی بسیار بالایی برخوردار است. برای نمونه می‌توان به نتایج به دست آمده از برنامه‌ی آمادگی پیش مدرسه‌ای^۱ اشاره کرد، که منافع این برنامه‌ی بلند مدت در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و تربیتی، غیر قابل انکار برآورد شده است.^۲

با عنایت به اینکه اقدام‌های روان شناختی - اجتماعی زود هنگام، به ویژه نسبت به آن دسته از اطفالی که بیم بروز رفتارهای مجرمانه‌ی بالقوه از سوی آنها وجود دارد، یک محیط عاطفی - تربیتی دقیق و با ثبات و منسجم را فراهم می‌کند، این اطفال در برابر «وسوسه» گذار از اندیشه به عمل مجرمانه بهتر مقاومت می‌نمایند.

تحقیقات اخیر جرم شناسان^۳ بیانگر این واقعیت است که مزمن و به عادت گردیدن بزهکاری در دوران بزرگسالی به طور عمده ناشی از پیش رسی جنایی^۴ می‌باشد؛ زیرا هر اندازه که در معرض خطر قرار گرفتن فرد زودتر اتفاق افتد و اشکال آن متعددتر و مدت آن طولانی‌تر باشد، به همان میزان احتمال وارد و درگیر شدن و استمرار فرد در رفتارهای مجرمانه‌ی شدید در آینده، بیش‌تر

---

^۱ - در این برنامه اعتقاد بر این است که فراگیری اطفال در فعالیت‌هایی که خود درباره‌ی آنها تصمیم می‌گیرند، آنها را اجرا می‌کنند و مورد انتقاد قرار می‌دهند، در آنها وارد می‌شوند و شرکت می‌کنند، بهتر است. نقش بزرگسالان مشاهده و بررسی، حمایت کردن و نیز پیشبرد فعالیت‌های اطفال در مسیرهای مختلف است. (کاری، یو، روبر، مداخله‌ی روان شناختی - اجتماعی زودرس در پیشگیری از رفتارهای مجرمانه، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۶-۳۵، ص ۲۸۳).

^۲ - همان، ص ۲۸۵.

^۳ - همان، ص ۲۷۱.

^۴ - Criminal precocity.

خواهد شد.^۱ واقعیت امر این است که پیشگیری زودرس از بزهکاری یا پیشگیری مبتنی بر رشد به عنوان یک رویکرد جدید به دنبال شکست پیشگیری کیفری در امر سزا دادن و اصلاح و درمان و باز اجتماعی ساختن مجرمان در «نیمه‌ی دوم قرن بیستم»^۲ ظهور یافت تا با اقدامات روان‌شناختی- اجتماعی زودرس در دوره‌های مختلف رشد اطفال و نوجوانان به ویژه اطفال در معرض خطر، از رشد و توسعه‌ی استعدادهای جنایی و انفجار حالت خطرناک آنان جلوگیری نموده و از تبدیل شدن این قبیل افراد به بزهکاران به عادت و مزمن در آینده پیشگیری نماید.

با عنایت به اهمیت این نوع پیشگیری به ویژه در جامعه‌ی ایران، که جامعه‌ی جوانی بوده و زمینه‌ی اعمال این نوع اقدامات پیشگیرانه در آن بیشتر از سایر کشورهاست، لازم است از طریق مداخله‌های زود هنگام روان‌شناختی- اجتماعی در مراحل اولیه‌ی رشد، پیش‌رسی جنایی در اطفال را به حداقل رسانده و از اثرات منفی ناشی از برچسب زنی و طرد شدن از اجتماع و مزمن شدن بزهکاری در دوران بزرگسالی، جلوگیری به عمل آید. از آنجا که هدف اصلی از انجام این تحقیق، تبیین مفهوم، ضرورت و مبانی نظری این نوع پیشگیری از یک طرف و شیوه‌ها و روش‌های مختلف آن از طرف دیگر می‌باشد، لذا نگارنده در این پژوهش به مطالعه و بررسی عوامل خطر (عواملی که اطفال را در آستانه‌ی ارتکاب جرم قرار می‌دهند) و عوامل حمایتی (عوامل تاثیرگذار بر مقاومت طفل در مقابل بزهکاری) و شناسایی اطفال در معرض خطر و محیط‌های بزه خیز پرداخته و سعی دارد بر مبنای این مطالعات و یافته‌های سایر علوم انسانی، چون روان‌شناسی و جامعه‌شناسی، رهیافت نوینی برای حل معضل بزهکاری اطفال ارائه دهد.

به دلیل اهمیت و نقش مهمی که اقدامات پیشگیرانه زودرس در مهار بزهکاری و به ویژه بزهکاری به عادت دارد، این نوع پیشگیری در سیاست جنایی سازمان ملل متحد نیز مورد توجه قرار

---

^۱- همان، ص ۲۷۱.

^۲- پیشگیری زودرس از رفتارهای مجرمانه در دهه ۱۹۶۰ میلادی در آمریکای شمالی، پایه‌گذاری گردید.

گرفته است؛ به گونه‌ای که طرح «اصول راهبردی سازمان ملل متحد برای پیشگیری از بزهکاری اطفال»^۱ در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسیده است. این اصول که به اصول راهبردی یا قواعد ریاض مشهور است در این تحقیق، مورد مطالعه و بررسی قرار خواهد گرفت.

با عنایت به مطالب پیش گفته اکنون به بیان سوالات اصلی تحقیق می‌پردازیم.

۱) ضرورت‌های پیشگیری زودرس از بزهکاری اطفال چیست و این نوع پیشگیری به لحاظ

علمی بر اساس کدامیک از تئوری‌های جرم‌شناختی قابل تبیین و توجیه می‌باشد؟

۲) عوامل ریسک‌دار و عوامل حمایتی یا تقویت کننده در پیشگیری زودرس چه نوع عواملی

هستند؟

۳) شیوه‌ها و روش‌های مختلف پیشگیری از بزهکاری اطفال کدامند و دارای چه ویژگی‌ها و

خصوصیاتی هستند؟

۴) پیشگیری زودرس از بزهکاری در میان پیشگیری‌های سه گانه‌ی جرم‌شناختی از چه

موقعیت و جایگاهی برخوردار است؟

ب) فرضیه‌های تحقیق

برای سوالات فوق فرضیاتی ارائه می‌گردد که درستی یا نادرستی آنها در پایان کار و در

قسمت نتیجه‌گیری با در نظر گرفتن یافته‌های تحقیق، بیان خواهد شد.

۱) ضرورت این نوع پیشگیری جلوگیری از رشد و توسعه استعدادهای جنایی اطفال بزهکار،

منحرف یا در معرض بزهکاری و پیشگیری از تبدیل شدن این قبیل افراد به بزهکاران به عادت و

مزمین در آینده، می‌باشد.

---

^۱ - United Nation's executive principles for juvenile criminality prevention.

نظریه‌های برجسب زنی و تعامل گرایی و معاشرت‌های ترجیحی، شخصیت جنایی و تئوری روانکاوانه‌ی زیگموند فروید از مهمترین مبانی نظری پیشگیری زودرس محسوب می‌شود.

۲) عوامل ریسک‌دار عواملی هستند که اطفال را در معرض خطر بزهکاری و به ویژه بزهکاری به عادت در آینده قرار می‌دهند و عوامل حمایتی عوامل تاثیرگذار بر مقاومت طفل در مقابل بزهکاری است. به طوری که به نظر می‌رسد عدم دریافت محبت و حمایت از سوی والدین، زندانی بودن یکی از اعضای خانواده، فقر و مشکلات اقتصادی خانواده، اخراج از مدرسه و مردود شدن از مهمترین عوامل ریسک‌دار و احساس تعلق خاطر و دلبستگی به والدین، مدرسه و دوستان و همسالان سازگار با مقررات اجتماعی از مهمترین عوامل حمایتی هستند.

۳) پیشگیری اجتماعی رشد مدار و همچنین پیشگیری وضعی از مهمترین اقدامات پیشگیرانه از بزهکاری اطفال هستند.

چند مبنایی بودن، شخصیت محوری، زود هنگام و بلند مدت بودن از مهمترین ویژگی‌های این نوع اقدامات پیشگیرانه و به ویژه پیشگیری اجتماعی رشد مدار می‌باشد.

۴) این نوع پیشگیری شامل پیشگیری اجتماعی اولیه و ثانویه می‌باشد.

ج) اهداف تحقیق

هدف از این پژوهش تبیین ماهیت، ضرورت و مبانی نظری پیشگیری زودرس از بزهکاری و تعیین جایگاه این نوع از پیشگیری در میان سطوح سه گانه‌ی پیشگیری از یک طرف و ارائه‌ی راهکارهای اجرایی موثر - باتوجه به عوامل خطر و عوامل حمایتی به دست آمده از تحلیل آماری پرسشنامه‌ها - از طرف دیگر می‌باشد.

د) پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع مربوطه، در دهه‌های اخیر، محققان کشورمان اقداماتی در راستای تالیف کتاب، نگارش مقالات و ترجمه‌ی آثار اندیشمندان خارجی به عمل آورده‌اند که برای نمونه می‌توان

به « مبانی پیشگیری اجتماعی از بزهکاری اطفال و نوجوانان » تالیف محمود رجبی پور، « پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان » نوشته‌ی مریم عباچی، « مداخله‌ی روان شناختی - اجتماعی زودرس در پیشگیری از رفتارهای مجرمانه » ترجمه‌ی علی حسین نجفی ابرند آبادی، اشاره کرد. علی‌رغم اهمیتی که این مطالعات و تحقیقات دارند، غالباً جنبه‌ی تئوری داشته و یا صرفاً انعکاس راهکارهای اجرایی دیگر کشورها، در این زمینه می‌باشد. لذا پژوهشگر بر آن است ضمن یافتن علل و عوامل بزهکاری اطفال، راهکارهای موثر و قابل اجرایی را نیز برای عملی‌تر کردن نظریات علمی، به جامعه‌ی حقوقی عرضه نماید.

و) روش تحقیق

از آنجا که هدف از این پژوهش تبیین ماهیت و مبانی نظری پیشگیری زودرس از بزهکاری از یک طرف و شیوه‌ها و روش‌های مختلف آن از طرف دیگر می‌باشد، لذا روش تحقیق توصیفی - تحلیلی مورد استفاده قرار گرفته است. در این تحقیق برای رسیدن به نتایج عینی‌تر اطلاعات لازم از طریق پرسشنامه و کتابخانه جمع‌آوری و در نهایت با استفاده از روشهای آماری تحلیل گردیده است. برای این منظور و به جهت سهولت کار، پسران و دختران بزهکار (زندانی) گروه سنی ۲۵-۱۵ سال زندان تبریز به عنوان جامعه‌ی آماری ۱ و پسران و دختران عادی گروه سنی ۲۵-۱۵ سال تبریز به عنوان جامعه آماری ۲ تعیین، که از این میان ۱۰۰ نفر به طور هدفمند (در دسترس) از جامعه آماری ۱ و ۱۰۰ نفر به طور هدفمند (در دسترس) از جامعه آماری ۲ به عنوان نمونه انتخاب شده است. در اینجا ذکر این نکته حایز اهمیت است که به منظور حذف یا کاهش ضریب خطا در داده‌های بدست آمده از پرسشنامه‌ها، چندین سوال مشابه به صورت تکراری در بخش‌های مختلف پرسشنامه‌ها گنجانده شده و محقق قبل از بررسی و تحلیل هر پرسشنامه، ابتدا به ارزیابی این سوالها پرداخته و چنانچه به سوالات مشابه، پاسخ‌های متفاوتی داده می‌شد آن پرسشنامه فاقد اعتبار تلقی می‌گردید

که در این صورت برای تکمیل صد نمونه ی انتخابی در هر جامعه ی آماری، اقدام به توزیع پرسشنامه ی دیگر می گردید.

(ه) پلان تحقیق :

تحقیق مورد نظر در چهار فصل تهیه گردیده که فصل نخست به اختصار به بیان کلیات و مفاهیم پیشگیری و انواع آن، مفهوم طفل و نوجوان، تفصیل ماهیت و مبانی نظری پیشگیری زودرس از بزهکاری پرداخته و در پایان این فصل ضرورت ها و ویژگی های پیشگیری رشدمدار و جایگاه این نوع پیشگیری در میان سطوح سه گانه ی پیشگیری، مورد مطالعه و بررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل دوم به بیان روش تحقیق و تحلیل داده ها براساس جدول توصیفی و جدول تحلیل واریانس پرداخته و در پایان فصل، بررسی سوالات مهم مندرج در پرسشنامه مدنظر قرار گرفته است. فصل سوم، شامل مفهوم عوامل خطر و عوامل حمایتی و انواع آنها، مفهوم اطفال در معرض خطر، راه های شناسایی و ضرورت آن و همچنین مفهوم محیط های بزه خیز، راه های شناسایی و ضرورت آن است.

و در فصل چهارم پژوهشگر به تبیین ماهیت و اصول برنامه های پیشگیرانه زود هنگام و ارائه ی راهکارها و شیوه های مختلف جهت پیشگیری زودرس از بزهکاری پرداخته و در آخر یافته ها و نتایج تحقیق را بیان نموده است.

فصل اول

کلیات

هدف از نگارش این فصل ضمن تبیین ماهیت، ضرورت و مبانی نظری پیشگیری زودرس از بزهکاری، تعیین جایگاه این نوع از پیشگیری در میان سطوح سه گانه ی پیشگیری نیز می باشد. برای تحقق این هدف ابتدا مفهوم پیشگیری و انواع آن و همچنین مفهوم طفل در حقوق ایران و اسناد سازمان ملل متحد و نیز مفهوم نوجوانی مورد بررسی قرار گرفته ، سپس به بیان مفهوم پیشگیری زودرس از بزهکاری و مبانی نظری آن پرداخته و در پایان فصل ضرورت ها و ویژگی های این نوع پیشگیری و جایگاه آن در میان سطوح سه گانه ی پیشگیری مورد مذاقه قرار گرفته است.

۱-۱- مفهوم پیشگیری و انواع آن

در این بخش ابتدا مفهوم پیشگیری از نظر لغوی و حقوقی بیان می شود. مفهوم حقوقی که خود به دو قسم موسع و مضیق تقسیم می گردد جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است. انواع پیشگیری و توضیح هر قسم به طور مفصل مطالب بعدی این بخش را تشکیل می دهد.

۱-۱-۱) مفهوم پیشگیری

از نظر لغوی واژه‌ی پیشگیری هم به معنای جلوگیری کردن یا به جلوی چیزی رفتن، پیش گرفتن و هم به معنای آگاهی و هشدار دادن است که در جرم شناسی پیشگیرانه معنای اول آن مورد توجه است. به عبارت دیگر پیشگیری در جرم شناسی پیشگیرانه عبارت است از جلوی تبهکاری رفتن با استفاده از تکنیکهای گوناگون مداخله به منظور ممانعت از وقوع جرم.^۱

پیشگیری در اصطلاح دارای دو مفهوم موسع و مضیق است. پیشگیری در مفهوم موسع به مجموعه‌ی شیوه‌ها و روشهایی گفته می شود که به منظور مقابله با پدیده‌ی مجرمانه مورد استفاده قرار می گیرد. پیشگیری در این معنا هم شامل اقدامات و تدابیری می شود که دارای جنبه‌ی کنشی و عمومی بوده و ماهیت غیر کیفری و غیر قهر آمیز دارند و هم شامل ضمانت اجرای کیفری (مجازاتها و اقدامات تامینی و تربیتی) می باشد. برای مثال، جبران خسارت از قربانیان جرایم، اقدامات میانجیگرانه میان بزهکار و بزه‌دیده، استفاده از جایگزینهای مجازات حبس، همه داخل در قلمرو مفهوم پیشگیری است.^۲

از پیشگیری در معنای محدود و مضیق تعاریف مختلفی به عمل آمده است:

^۱ - رحیمی نژاد، اسمعیل، جرم شناسی، انتشارات فروزش، چاپ اول، ۱۳۸۸، ص ۱۰۷.

^۲ - همان، ص ۱۰۷.

مرکز بین‌المللی پیشگیری از جرایم، پیشگیری در معنای مضیق را این گونه تعریف می‌کند: «هر عملی که باعث کاهش بزهکاری، خشونت، ناامنی از طریق مشخص کردن و حل کردن عوامل ایجاد کننده این مشکلات به روش علمی شود، پیشگیری از جرایم است».^۱

در این تعریف مشخص کردن (یعنی شناسایی و کشف کردن) و همچنین حل کردن یعنی مسئله‌یابی آن هم با تاکید بر روش علمی، بسیار حایز اهمیت است.^۲

ریموند گسن در تعریف پیشگیری به معنای خاص می‌گوید: «از نقطه نظر علمی مراد از پیشگیری مجموعه اقدامات معمول در سیاست جنایی به استثنای ضمانت اجرای کیفری است که غایت انحصاری آن محدود کردن امکان وقوع جرم از راه غیر ممکن الوقوع ساختن یا سخت و دشوار کردن یا احتمال وقوع آنها را پایین آوردن است».^۳

دکتر نجفی ابرند آبادی در مورد مفهوم مضیق پیشگیری می‌گوید: «پیشگیری وسیله، ابزار و یا ابزارهایی است که دولت برای مهار بزهکاری از دو طریق مورد استفاده قرار می‌دهد:

۱- حذف کردن یا محدود کردن عوامل جرم‌زا.

۲- مدیریت فیزیکی یا اجتماعی به منظور کاهش فرصتهای ارتکاب جرم».^۴

ایراداتی بر این تعریف وارد است و آن اینکه اگرچه پیشگیری از بزهکاری نیاز به استفاده از ابزار یا ابزارهایی دارد لیکن خود وسیله و ابزار نیست بلکه هدف است و مهار بزهکاری حداقل هدفی است که می‌توان برای اقدامات پیشگیرانه در نظر گرفت و برای نیل به هدف اصلی که همان حذف جرایم و پایین آوردن نرخ بزهکاری از طریق مقابله با عوامل جرم‌زا و یا کاهش فرصتهای

---

^۱ - رجیبی پور، محمود، مبانی پیشگیری اجتماعی از بزهکاری اطفال و نوجوانان، نشر منتهی، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۷۰.

^۲ - همان، ص ۷۰.

^۳ - رحیمی‌نژاد، اسمعیل، پیشین، ص ۱۰۸.

^۴ - همان، ص ۱۰۸.

ارتکاب جرم است، نمی‌توان نقش نهادها و سازمانهای غیر دولتی و خصوصی را در کنار اقدامات دولت نادیده انگاشت.

پیشگیری در معنای خاص از دیدگاه وان دیک و دی وارد، به قرار ذیل است: «پیشگیری به مجموعه تدابیر و اقدامات اعم از دولتی و غیر دولتی (خصوصی) به استثنای ضمانت اجرای کیفری گفته می‌شود که هدف آنها کاهش خسارات ناشی از اعمال مجرمانه است»^۱

تعریف فوق هدف اقدامات پیشگیرانه را کاهش خسارات ناشی از اعمال مجرمانه دانسته است حال آنکه اقداماتی نظیر حمایت از بزه‌دیدگان و جبران خسارت وارده بر آنان و میانجیگری کیفری ناظر به پیشگیری از تکرار جرم بوده و بعد از وقوع جرم اعمال می‌شود. که این امر موجب خروج تعریف مذکور از مفهوم مضیق و محدود پیشگیری گردیده است.

به عقیده‌ی شرمن هر رویه ای که اعمال شود و نتیجه آن نشان بدهد که از نرخ بزهکاری کاسته شده آن رویه را می‌توان پیشگیری دانست.^۲

در این دیدگاه که مورد انتقاد برخی از جرم شناسان قرار گرفته است شرمن به نتیجه توجه دارد و آن هم با هر روشی، یعنی کیفری و غیر کیفری. حال آنکه پیشگیری [در معنای مضیق] مرکب است از اقدامات دولت و اجزاء مدنی، در حالی که پیشگیری کیفری تنها در اختیار و اراده‌ی دولت است و اجزاء مدنی در جامعه دارای چنین اختیاری نیستند.^۳

با عنایت به آنچه گفته شد می‌توان پیشگیری از وقوع جرم در معنای مضیق و محدود را که

موضوع مطالعه جرم شناسی پیشگیرانه است به شرح زیر تعریف کرد:

---

^۱- همان، ص ۱۰۹.

^۲- رجبی پور، محمود، پیشین، ص ۷۰.

^۳- همان، ص ۷۰.